

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

פתיחה להלכות טבילת כלים

א. פתיחה להלכות טבילת כלים

בפרשת השבוע אנו לומדים על מלחמת ישראל במדין. כששבו הלוחמים אחרי הניצחון, הביאו עמם שלל רב. משה רבנו הזהיר אותם על הלכות טומאה וטהרה, שיטהרו מטומאת מת ויטהרו את בגדיהם וכליהם. אלעזר הכהן, הוסיף והזהירם על דיני גיעולי גוים היינו שכלי סעודה שהביאו עם השלל חייבים הגעלה, כדי להוציא מהכלים את האיסור הבלוע בהם. אך לא רק הגעלה צריכים כלים אלו אלא גם טבילה, מפני שהמילה "וטהר" בפסוק "תעבירו באש, וטהר. אך במי נדה יתחטא" מיותרת, שהרי אם צריך רק להוציא את האיסור שבלוע בכלים, די לומר 'תעבירו באש' או 'תעבירו באש וכשר', מפני מה כותבת התורה "וטהר"? אלא שרצתה התורה ללמדנו שיש חיוב נוסף של טבילת כלים במי נדה, שהם מים שהנדה טובלת בהם, היינו מקווה של ארבעים סאה¹. הראשונים חלוקים האם דין זה מדאורייתא או מדרבנן (והפסוק הוא רק אסמכתא). להלכה כתבו רוב הפוסקים שטבילת כלים דאורייתא².

ב. טעם המצווה

בירושלמי אמר רבי ירמיה שמהות המצווה היא להכניס את הכלי מטומאת גוים לקדושת ישראל. נראה להסביר את כוונת רבי ירמיה, על פי מהות האיסור במאכלות אסורות. כבר למדנו בעבר שבספר הזהר הקדוש כתוב שבמצוות מאכלות אסורות גילה הקב"ה את הבדלת ישראל מהאומות. שאר האומות אוכלים כל דבר מסואב ומשוקץ, עם ישראל שנבחר להיות קרוב אל ה', מחמת קרבה זו אוכל רק דברים שאינם מסואבים. אם כן מסתבר שגם בכלים בהם אוכלים תהיה הבדלה בין ישראל לעמים. ואכן כתב רבנו מנחם המאירי על טבילת כלים "שעיקרה לכניסת קדושת מאכלות"³.

מקורות והערות

1. במשנה בסוף מסכת עבודה זרה (עה ב) למדנו "הלוקח כלי תשמיש מן הגוים את שדרכו להטביל יטביל". ופירש רש"י "כלומר כלי הראוי ליטהר בטבילה אין צריך תיקון אחר, כגון כלי שתשמישו על ידי צונן יטביל ותו לא צריך".

ובגמרא למדנו שכל כלי הגוים צריכים טבילה, כלומר, לא רק כלי שדרכו בצונן, אלא גם כלי שדרכו בחמין וצריך 'הגעלה' על מנת להפליט את האיסור, צריך גם טבילה במקוה. והגמרא מבררת "מנא הני מילי", מה המקור בתורה לטבילת כלי גוים? "אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת" ומוסיפה הגמרא דרשה על המשך הפסוק "תני בר קפרא מתוך שנאמר במי נדה שומע אני שצריך הזאה שלישי ושביעי ת"ל אך חלק אם כן מה ת"ל במי נדה מים שנדה טובלת בהן הוי אומר ארבעים סאה".

הפסוק שהגמרא הביאה ודרשה נכתב בפרשת השבוע שלנו, פרשת מטות (במדבר לא כג), "כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים". רש"י (עה"ת) מפרש "אך במי נדה יתחטא - לפי פשוטו חטוי זה לטהר מטומאת מת. אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור, וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן, שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות". כלומר שגם כלים שבלעו איסור צריכים טבילה ולא תאמר שיצאו בטומאתן בהגעלה בלבד. עולה שאין חילוק בין כלי חדש שנקנה מגוי לכלי ישן ושניהם צריכים טבילה. עתה נבאר את דברי רבא "וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת" ופירש רש"י שהמילה וטהר מיותרת, היה די לומר 'כל אשר יבא באש תעבירו באש', ולמה הוסיפה התורה וטהר? ללמדך שיש עוד טהרה חוץ מהוצאת האיסור. וכפי שביאר בעל תורה תמימה (במדבר לא ס"ק לב) "דזולת כאן לא מצינו בשום מקום בתורה שתעלה הטומאה ע"י האש, אלא רק ע"י טבילה או הזאה, ובהכרח צ"ל דשאני הכא, משום דעיקר ההעלאה לא מטומאה לטהרה רק מנבילה לכשירה, והעלאה כזו אינה עולה רק ע"י אש, אך לפי"ז אינו מבואר הלשון וטהר דלא יבא בעלמא כי אם על הטהרה הבאה לאחר הטומאה, וכאן דההעלאה היא מנבילה לכשרות הול"ל וכשר, או דלא הו"ל לומר כלל המלה וטהר, רק תעבירו באש ותו לא, והיינו יודעים שזו היא ההתרה, ולכן בזה שכתב וטהר רמז הכתוב שצריך להעלאה זו שע"י האש עוד העלאה אחרת שעליה יונח הלשון וטהר דהיינו טבילה, ור"ל שאחר העלאה באש צריך עוד לטבול במים, ודו"ק".

2. הראשונים חלוקים האם יש מצווה דאורייתא בטבילת כלים או שהחיוב הוא רק מדרבנן. בגמרא, כפי שראינו לעיל, נלמד דן זה מפסוק "תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא". לפי זה בפשטות החיוב הוא מדאורייתא.

כך כתב רש"י בגמרא (שם ד"ה זוזא) וז"ל "הואיל וגזירת הכתוב היא". כך כתבו גם התוס' (שם ד"ה מים) ועוד ראשונים רבים.

מאידך יש ראשונים שסוברים בהחייב הוא רק מדרבנן והפסוק הוא רק אסמכתא. ובדעת הרמב"ם יש מחלוקת, יש אומרים שלשיטתו המצווה היא מדאורייתא ויש אומרים מדרבנן. ועיין בכל זה באינצקלופדיה התלמודית (כרך יח טור תקח).
להלכה, פסק השו"ע (סי' קכ סע' יד) "אין מאמינים קטן על טבילת כלים" וביארו הט"ז (ס"ק טז) והגר"א (ס"ק לו) שהסיבה מחמתה קטן לא נאמן על טבילת כלים היא שחיוב זה הוא מדאורייתא. וכתב שם הגר"א שכך פסקו רוב הפוסקים.

3. במהות המצווה ביאר רבי ירמיה בירושלמי (ע"ז פ"ה הט"ו) "לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל" והראשונים (רמב"ן בסוגיה, ר"ן פסחים ל ב ועוד) הביאו את הירושלמי. ביאור לזה ניתן ללמוד מדברי הריטב"א שכתב בשם הרמב"ן "גזרת מלך היא משום מעלה שעשאה כטבילת גר". וכך מפורש בשו"ת מהר"ח או"ז (סי' סג) "ובירושלמי מפרש מפני שיצאו מטומאת גוים ונכנסו לקדושת ישראל, מדמה אותו לגר שנכנס לקדושה על ידי טבילה".

ניתן אולי להסביר את כוונת הדברים על פי דברי האיסור והיתר הארוך (כלל נח סי' קו) שכתב "שהטבילה אינה מחמת פליטת איסור דהא צריכין לטבול אפילו כלי חדש. אלא רק להעביר ממנו הטומאה ולהכניסו בקדושה של ישראל לפי שבחרנו השם אלהים לנחלתו. והבדילנו מן התועים. וקדשנו בקדושתו שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וכתוב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. אני ה' אלהיכם".

כלומר מצוות טבילת כלים היא חלק מהמערכת הכללית של הבדלה בין ישראל לאומות שמתגלה בקדושת האכילה.

כפי שכבר למדנו בעבר, באיסורי מאכלות אסורות מתגלה הבחירה וההבדלה של ישראל מאומות העולם. כפי שכתב בספר הזוהר הקדוש (פרשת שמיני מא ע"ב) "זכאה חולקהון דישאל דמלכא קדישא אתרעי בהו ובעי לדכאה להו ולקדשא להו על כלא בגין דאחידן ביה. תא חזי כתיב ישראל אשר ברך אתפאר אי קודשא בריך הוא מתפאר בהו בישראל היך אתיין לאסתאבא ולאנדבקא בסטרא מסאבא, ועל דא כתיב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תשקצו את נפשותיכם"¹.

¹ תרגום: אשרי חלקם של ישראל, שהקב"ה מתערב בהם ורוצה לטהר אותם ולקדש אותם מעל כל האומות מאחר והם מייחדים את שמו. בוא וראה, כתוב 'ישראל אשר בך אתפאר', אם הקב"ה מתפאר בהם בישראל, איך יכולים להסתאב ולהדבק בסיאוב (כלומר לאכול מאכלות אסורות) ועל זה כתוב 'והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תשקצו את נפשותיכם

[ונבר התבאר עניין זה באורך בס"ד בספר וסעדו לבכם (סי' א)]

לכן, הסברה נותנת שבכל מה שייך לאכילה, נבדיל עצמנו מהגויים. לכן גם בכלי הסעודה (ורק בהם יש חיוב טבילה ולא בכלים אחרים, ע"ז עה ב, רמב"ם הל' מאכ"א פי"ג ה"ג וה"ו, שו"ע סי' קכ סע' א) ציוונו הקב"ה שכשהם נכנסים מרשות גוי לרשותנו, ניצור הבדלה ברורה ונעלה אותם מטומאת הגוים לקדושת ישראל על ידי טבילה במקווה, כמו גר שנכנס לקדושת ישראל על ידי טבילה זו. ומצאתי שהדברים מדויקים בבית הבחירה למאירי שכתב על טבילת כלים "שעיקרה לכניסת קדושת מאכלות", והדברים מפורשים כפי שכתבנו, שטבילת כלים היא חלק מהמערכת הכוללת של קדושת האכילה שבה נבדלו ישראל מהעמים.